

ŚRODKI TRWAŁE W ZAKŁADACH
SZKLARNIOWYCH PGR

PERMANENT ASSETS IN GREENHOUSE GARDENING
OF STATE-OWNED FARMS

ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА В ТЕПЛИЧНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЕЛЬСКИХ ХОЗЯЙСТВ

JAN PRAGŁOWSKI

Zakład Ekonomiki Instytutu Warzywnictwa

WSTĘP

We wszystkich krajach strefy umiarkowanej można stwierdzić w okresie powojennym duży wzrost powierzchni szkła * do uprawy warzyw i roślin ozdobnych pod szkłem. Proces ten obserwujemy także w Polsce.

Bodźcem do tego wzrostu jest zwiększony popyt na świeże warzywa w okresie zimowym i wczesno-wiosennym, w pewnym stopniu jako realizacja zaleceń nauki żywienia, a także wciąż rosnąca chłonność rynku kwiatów związana ze wzrostem stopy życiowej i z kształtowaniem się konsumpcyjnych nawyków ludności.

W konsekwencji dużego zapotrzebowania na przyspieszone warzywa i kwiaty korzystnie kształtowała się rentowność upraw i inwestycji szklarniowych.

Stan posiadania szkła w Polsce jest obecnie niski. W 1963 roku na 1000 mieszkańców Polski przypadło 200 m² szkła wysokiego i niskiego łącznie. Jest to najniższy wskaźnik wśród czternastu krajów Europy. Porównanie z innymi krajami Europy (8) przedstawia tabela 1. W roku 1965 w Polsce powierzchnia szklarni i inspektów w przeliczeniu na 1000

* Wyrażenie skrótowe „szkło” używane jest w pracy jako równoznaczne sumie powierzchni szklarni i inspektów. Szkło wysokie oznacza szklarnie, szkło niskie inspekty.

Tabela 1

Powierzchnia szkła¹ na 1000 mieszkańców w różnych krajach
Area of glass¹ per 1000 inhabitants in different countries

Kraj Country	Rok Year	Powierzchnia szkła ¹ w ha Area of glass ¹ in hectares	Powierzchnia na 1000 M w m ² Area of glass ¹ per 1000 inhabitants in sq.m
Bułgaria — Bulgaria	1960	418 ²	529 ²
CSSR — CSSR	1960	395	288
NRD — GDR	1962	833	487
Polska — Poland	1963	620	200
Rumunia — Romania	1963	640	345
Węgry — Hungary	1963	260	259
ZSRR — USSR	1960	3400	200
Belgia — Belgium	1950	760	840
Dania — Denmark	1962	ca 500	ca 1080
Holandia — Holland	1961	5222	4487
NRF — GFE	1961	2169	404
Norwegia — Norway	1959	201	506
Szwajcaria — Switzerland	1960	250	457
Wielka Brytania — Great Britain	1963	1490	277

Źródła: dane dotyczące szkła — S a h r m ü l l e r: Internationale Tendenzen (8),
dane dotyczące ludności — GUS: Rocznik Statystyczny (2)

Source: data on glass — S a h r m ü l l e r: Internationale Tendenzen (8);
data on the population — The Main Office of Statistics: Statistical Annal (2)

1 — szkło = szklarnie (szkło wysokie) i inspekty (szkło niskie)

1 — glass = greenhouse (high) and cold frames (low)

2 — bez inspektów do produkcji rozsad

2 — without cold frames for growing seedlings

M wzrosła do 225 m². W przeliczeniu na mieszkańców miast wskaźnik ten wynosił wówczas 469 m² na 1000 M.

W ostatnich latach zwiększenie powierzchni szklarni i inspektów w Polsce jest dość silne, głównie jednak było realizowane w gospodarstwach indywidualnych (tab. 2).

Narodowy Plan Gospodarczy przewiduje na bieżące pięciolecie nakłady inwestycyjne na rolnictwo w wysokości 142,9 mld zł, co w porównaniu z wykonaniem planu 5-letniego w latach 1961—1965 stanowi wzrost o 65,5%.

Ponieważ nakłady inwestycyjne w PGR wznoszą się podobnie jak nakłady w całym rolnictwie, należy przypuszczać, że także i nakłady na

Tabela 2

Powierzchnia szklarni i inspektów w Polsce
Area of greenhouses and cold frames in Poland

Rok Year	Powierzchnia — Area											
	ogółem Total		z tego:				ogółem total		z tego:			
			gospodarstwa indywidualne privately- owned farms		państwowe gospodarstwa rolne Min. Roln. state-owned farms of the Ministry of Agriculture				gospodarstwa indywidualne privately- owned farms		państwowe gospodarstwa rolne Min. Roln. state-owned farms of the Ministry of Agriculture	
	szklar- nie green- houses	inspe- kty cold fra- mes	szklar- nie green- houses	inspe- kty cold fra- mes	szklar- nie green- houses	inspe- kty cold fra- mes	szklar- nie green- houses	inspe- kty cold fra- mes	szklar- nie green- houses	inspe- kty cold fra- mes	szklar- nie green- houses	inspe- kty cold fra- mes
w hektarach — in hectares						w procentach — as percentages (1960 = 100 %)						
1960	202	346	117	233	53	73	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1965	276	436	172	321	61	69	136,8	125,9	147,2	137,5	113,5	93,9

rozbudowę państwowych zakładów szklarniowych w bieżącym pięcioleciu znacznie wzrosną, co spowoduje szybsze tempo zwiększenia powierzchni szkła w gospodarce uspołecznionej.

CEL I ZADANIA PRACY

W związku z koniecznością trafnego podziału funduszy inwestycyjnych, nader ważne jest właściwe rozeznanie stanu posiadania środków trwałych, ich struktury i dynamiki nie tylko w działach i gałęziach lecz także w poszczególnych odcinkach gospodarki narodowej.

Praca niniejsza ma na celu w oparciu o badania naukowe dostarczenie niektórych przesłanek do podejmowania decyzji inwestycyjnych.

Zadaniem pracy jest przedstawienie wielkości środków trwałych, ich struktury w układzie rodzajowym i funkcyjnym oraz dynamiki w gospodarstwach szklarniowych PGR, wybranych jako zbiorowość próbna, na tle podobnego naświetlenia wielkości, struktury i dynamiki środków trwałych w całości gospodarstw PGR. Z kolei będzie przeprowadzone analogiczne porównanie środków trwałych PGR z środkami trwałymi w przedsiębiorstwach uspołecznionych działu rolnictwa i w innych dzia-

łach gospodarki narodowej. Dodatkowo postanowiono określić szacunkowo ogólną wartość środków trwałych zaangażowanych w produkcji pod szkłem w gospodarce uspołecznionej.

Porównanie to ma na celu pokazanie jak przedstawia się wyposażenie rolnictwa w środki trwałe z podziałem na różne grupy rodzajowe oraz jakie jest tempo wzrostu wartości środków trwałych w różnych działach gospodarki narodowej i w badanych zakładach szklarniowych na tle całego rolnictwa. Dalej, jak kształtuje się koszt stanowiska pracy w gospodarce szklarniowej na tle kosztu stanowiska pracy w różnych działach gospodarki narodowej.

PRZEGLĄD LITERATURY

Produkcyjny majątek trwały jest nieodzownym elementem każdego procesu produkcyjnego. Tematem rozległych i wnikliwych badań są związki występujące między trwałymi i obrotowymi środkami produkcji oraz pracą żywą a wynikami produkcyjnymi i finansowymi. Wyniki tych badań prowadzą do ustalenia prawidłowości występujących w tych związkach. Toteż literatura omawiająca zagadnienia z zakresu majątku trwałego jest bardzo bogata.

Statystykę trwałych środków produkcji omawia szeroko B. C i e p i e l e w s k a (1), przedstawiając historyczny postęp ewidencjonowania oraz aktualne systemy ujmowania wartości majątku w różnych krajach.

Analizę relacji majątek — praca — produkcja w przemyśle i zastosowanie tych relacji w programowaniu rozwoju przemysłu przedstawia W. L i s s o w s k i (6). Środki trwałe a wielkość produkcji w gospodarstwach ogrodniczych omawia N. K r u s z e (4).

W Polsce pierwszy powszechny spis środków trwałych oraz ich wycena zostały przeprowadzone w całej gospodarce narodowej w latach 1959—1960 na zasadach ustalonych Uchwałą Rady Ministrów nr 12 z dnia 5.1.1959 (9). W związku z dużymi zmianami cen materiałów i robocizny dokonano przeceny spisanych środków trwałych zgodnie z Zarządzeniem Prezydium Rady Ministrów (10). Powszechny opis środków trwałych stworzył podstawę do badania wspomnianych wyżej związków.

Szereg danych przytoczonych w pracy zaczerpniętych jest z Roczników Statystycznych GUS, które podają wielkość, strukturę i dynamikę środków trwałych w różnych działach oraz w przekroju terytorialnym (2).

Inwestycje są podstawowym czynnikiem wpływającym na tempo rozwoju gospodarczego i wzrost dochodu narodowego. Toteż są tematem rozlicznych prac najpoważniejszych ekonomistów (O. L a n g e g o (5), K. K a l e c k i e g o (3) M. R a k o w s k i e g o (7) i wielu innych). Lite-

ratura zagraniczna, zwłaszcza w krajach kapitalistycznych dotycząca środków trwałych jest niezmiernie bogata. Szeroki jej przegląd można znaleźć w wykazie bibliografii podanej przez B. Ciepielewską (1).

SPRAWY METODYCZNE

Spośród ponad 5000 państwowych gospodarstw rolnych nadzorowanych przez WZ PGR w około 600 gospodarstwach znajdują się szklarnie i inspekty. Ogromna większość tych 600 gospodarstw posiada szkło w niewielkiej ilości, przede wszystkim jako szkło usługowe do produkcji rozsąd do polowej uprawy warzyw. Wielkotowarowa ogrodnicza produkcja pod szkłem prowadzona jest natomiast w stosunkowo niewielkiej liczbie zakładów.

Do zebrania potrzebnych materiałów dokonano wyboru celowego 32 wielkotowarowych zakładów ogrodniczych w porozumieniu z Wydziałem Ogrodnictwa Ministerstwa Rolnictwa. Jako wymagane cechy przyjęto dla każdego zakładu przynależność organizacyjną do PGR podległych WZ PGR, udział wartości produkcji ogrodniczej w wartości produkcji towarowej powyżej 50%, posiadanie szkła o powierzchni łącznej szkła wysokiego i niskiego w zasadzie co najmniej 4000 m², w tym szkła wysokiego powyżej 2000 m².

Materiały liczbowe dotyczące środków trwałych zebrano w tych zakładach za lata 1960/61—1963/64.

Wybrane 32 gospodarstwa posiadają około 20% powierzchni szklarni i inspektów znajdującej się we wszystkich gospodarstwach państwowych, w tym około 30% szklarni i około 15% inspektów, a z powierzchni szklarni i inspektów w PGR około 40%, w tym ponad 50% szklarni i około 30% inspektów.

W zbiorowości 32 zakładów wybranych do badań wyodrębniono dwie dość wyraźnie odróżniające się grupy. Pierwsza grupa to zakłady duże (powierzchnia szkła wysokiego 1 ha i więcej), nowe, budowane w latach pięćdziesiątych, według jednolitych kompleksowych założeń, o dosyć wysokim — jak na stosunki polskie — poziomie technicznym, potocznie nazywane „kombinatami” (grupa K). Druga grupa to pozostałe zakłady małe i duże, nowsze i starsze, budowane niejednolicie, często składające się z kilku obiektów, na ogół o niższym poziomie technicznym, nazwane w pracy „zakłady różne” (grupa R).

Z całego zbioru środków trwałych wykazanego w zebranych odpisach ksiąg inwentarzowych oddzielono środki trwałe związane z produkcją rolną, pozostawiając do dalszych badań środki trwałe przyporządkowane działowi warzywniczo-kwiaciarskiemu. Środki trwałe podzielono następ-

nie na środki trwałe produkcyjne i nieprodukcyjne, zaliczając do nieprodukcyjnych budynki mieszkalne i socjalne.

Podziału środków trwałych na grupy rodzajowe dokonano zgodnie z systematyką GUS według sprawozdań przedsiębiorstw.

Zatrudnienie przyjęto według danych Rocznika Statystycznego GUS i według materiałów zebranych z zakładów.

Współczynnik zmienności w przedsiębiorstwach przemysłu przyjęto według GUS, w przedsiębiorstwach uspołecznionych rolnictwa w wysokości takiej jak w 100 gospodarstwach PGR badanych przez IER. W tych 100 PGR współczynnik 1,16 wyliczono z porównania średniej długości dnia roboczego 9,3 godzin z normalną długością 8,0 godzin pracy. Dla zakładów szklarniowych współczynnik zmienności obliczono szacunkowo w wysokości 1,06, uwzględniając pracę w kilku zmianach na niektórych stanowiskach (kotłownia), lub wydłużenie dnia pracy (transport, obsługa urządzeń i pielęgnacja roślin) opierając się w szacunku na merytorycznej znajomości organizacji prac w zakładach szklarniowych.

WIELKOŚĆ ZASOBU ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Wartość majątku trwałego w przedsiębiorstwach uspołecznionych według stanu na 31.XII. 1963 w poszczególnych działach gospodarki narodowej przedstawia się następująco:

Przemysł	565643 ml zł	52,0%
Budownictwo	34496 „	3,2%
Rolnictwo	99050 „	9,2%
Leśnictwo	15358 „	1,5%
Transport i łączność	60191 „	5,7%
Obrót towarowy	40934 „	3,9%
Gospodarka komunalna i mieszkaniowa	261816 „	23,8%
Pozostałe	7757 „	0,7%
Ogółem	1085245 mln zł	100,0%

Źródło: Rocznik Statystyczny 1965, s. 101.

Jak widać z powyższego zestawienia ponad 1/2 majątku trwałego uspołecznionych przedsiębiorstw znajdowała się w przemyśle, blisko 1/4 w gospodarce komunalnej i mieszkaniowej, około 1/10 w rolnictwie. Na pozostałe działy gospodarki narodowej przypadła 1/6 wartości środków trwałych.

Wartość środków trwałych PGR nadzorowanych przez WZ PGR wynosiła 76326 mln zł, co stanowiło 77% majątku trwałego całego rolnictwa uspołecznionego, a w badanych zakładach szklarniowych 692 mln zł, to

jest 0,9% majątku PGR lub 0,7% majątku uspołecznionych przedsiębiorstw rolniczych.

Wielkość środków trwałych możemy mierzyć także liczbami względnymi, przez porównanie ich — zwykle w wyrazie wartościowym — z różnymi podstawami odniesienia. Najczęściej stosowane liczby względne to wartość środków trwałych na jednego zatrudnionego, czyli koszt miejsca pracy, oraz wartość środków trwałych na 1 zatrudnionego pierwszej zmiany, czyli koszt stanowiska pracy, a w rolnictwie ponadto wartość środków trwałych na 1 ha użytków rolnych.

Wielkość środków trwałych produkcyjnych mierzona ich wartością przeliczoną na 1 zatrudnionego na pierwszej zmianie, czyli koszt stanowiska pracy * w przemyśle, PGR i zakładach szklarniowych wynosi:

	rok	tys. zł	
w uspołecznionych przedsiębiorstwach przemysłu	31.XII.63	223	(Statystyka Przemysłu 1964 s. 75)
w uspołecznionych przedsiębiorstwach rolnictwa	31.XII.63	202	GUS R. ST. 1965
w państ. gosp. roln. Min. Rol.	30. VI.63	196	GUS R. ST. 1965
w 32 badanych zakładach	3.VI.63	261	badania własne

Z tego zestawienia wynika, że koszt stanowiska pracy w uspołecznionym przemyśle, w państwowych gospodarstwach rolnych i w zakładach szklarniowych PGR jest tego samego rzędu. Przy uwzględnieniu wskaźnika zmianowości 1,55 koszt miejsca pracy ** spada w przemyśle do 144 tys. zł. W rolnictwie zmianowość występuje tylko na wąskim odcinku wykorzystania niektórych maszyn i w wypadku pilnych prac ręcznych w okresach szczytu oraz tam, gdzie konieczna jest obsługa ciągła np. w kotłowniach. Jednak zaszłości takich jest niewiele. Wskaźnik zmienności obliczony z wydłużenia dnia pracy w 100 PGR badanych przez IER

Zbiorowość	Koszt 1 stanowiska pracy	Wydajność pracy	Środki trwałe produkcyjne na 1 ha użytków rolnych	Produkcja końcowa netto 1 ha użytków rolnych
w tysiącach złotych				
Państw. gosp. roln. M. Rol.	196	31,1	28,4	4,0
Zakłady szklarniowe	261	42,4	693,4	119,4
Zakłady szklarniowe w porównaniu z PGR (PGR=1)	1,33	1,36	24,4	29,9

* Koszt stanowiska pracy =

$\frac{\text{Majątek trwały}}{\text{Zatrudnienie na pierwszej zmianie}}$

** Koszt miejsca pracy =

$\frac{\text{Majątek trwały}}{\text{Zatrudnienie ogółem}}$

wynosi 1,16. Przy uwzględnieniu tego wskaźnika koszt miejsca pracy w uspołecznionym rolnictwie spada do 169 tys. zł.

Porównanie wartości wyposażenia środkami trwałymi 1 stanowiska pracy oraz 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach PGR ogółem i w badanej zbiorowości zakładów szklarniowych oraz porównanie wydajności pracy i produktywności 1 ha użytków przedstawiono w tabelce na str. 123.

Przy wyższym o $\frac{1}{3}$ koszcie stanowiska pracy wydajność pracy wzrasta w tym samym stosunku i jest w gospodarstwach szklarniowych o 36% wyższa niż w PGR. Przy 24 razy wyższym koszcie wyposażenia jednego hektara użytków rolnych w gospodarstwach szklarniowych w porównaniu z gospodarstwami rolnymi również produktywność 1 ha jest w gospodarstwach szklarniowych 26 razy wyższa.

W typowych warunkach Anglii, Danii i USA koszt stanowiska pracy w szklarniach z pełną automatyzacją ogrzewania i wietrzenia oraz przy zmechanizowanym nawadnianiu wynosi średnio:

na wyspie Guernsey (Anglia)	8750 Ł	=	24675 \$
w Danii	175000 KD	=	25550 \$
w USA		=	25000 \$

Źródło: Sprawozdania J. Skierkowskiego z podróży służbowych do USA 1957—1958 r., Danii 1962, Guernsey 1965 r).

Koszt stanowiska pracy w krajach zachodnich jest zatem bardzo wysoki. Wynika to z bardzo niskiego zatrudnienia, które w tych krajach wynosi 8 osób na 1 ha szklarni. Dodatkowo jednak należy nadmienić, że towar ze szklarni wydawany jest bez sortowania, które wykonuje się już w sferze obrotu.

Porównanie z Polską jest trudne ze względu na różne kursy po jakich przelicza się dolary na złote. Przy umiarkowanym kursie 60 zł za 1 \$ koszt stanowiska pracy wypada w wysokości 1500 tys. zł, tj. około 5,5 razy więcej niż w badanych zakładach szklarniowych PGR. Równocześnie stan zatrudnienia na 1 ha szkła wysokiego w Polsce jest 5,5 raza wyższy, gdyż wynosi 44 jednostki siły roboczej. Koszt 1 ha szklarni (wyposażonych jak wyżej) z budynkami pomocniczymi wynosi 2500 \$ na 1 zatrudnionego \times 8 zatrudnionych na 1 ha = 20000 \$ na 1 ha. Przy przeliczeniu 60 zł za 1 \$ czyni to 12 mln. zł czyli 1200 zł za 1 m² szklarni z całkowitą automatyzacją oraz z pełnym wyposażeniem w środki trwałe uzupełniające i pomocnicze takie jak maszyny, budynki administracyjno-gospodarcze, drogi, ogrodzenie itp.

W Polsce średni koszt kombinatów o powierzchni 1 ha szkła wysokiego bez automatyzacji kształtuje się na poziomie 21,5 mln. zł czyli 2150 zł

za 1 m². Świadczy to o bardzo wysokich kosztach budownictwa szklarniowego przy poziomie technicznym o wiele niższym niż we wspomnianych wyżej krajach Zachodu.

Wartość samych hal szklarniowych stanowi w gospodarstwach szklarniowych około $\frac{2}{3}$ wartości wszystkich środków trwałych, co wpływa bardzo silnie na ich strukturę wartościową.

STRUKTURA ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Klasyfikacja środków trwałych i ich grupowanie może być oparte na różnych zasadach. Pierwotny podział pełnego zbioru środków trwałych przeprowadzony jest zwykle według kilku kryteriów. Dla wykonania zadań związanych z tą pracą zastosowano dwa kryteria podziału: według rodzaju rzeczowego i według sposobu użytkowania.

W latach 1959—1960 został przeprowadzony w Polsce pierwszy powszechny spis inwentaryzacyjny środków trwałych, który wszystkie składniki majątku trwałego, jakie na mocy ustawy podlegały zewidencjonowaniu, podzielił na dziesięć podstawowych grup rodzajowych. Wraz ze spisem ustalono wartość odtworzenia oraz wartość zużycia każdego środka trwałego według stanu na 31.XII.1959. W drugiej fazie akcji Powszechnej Inwentaryzacji nastąpiła przecena spisanych środków trwałych na bazie cen z 1.VII.1960 i z tą nową wartością wpisane zostały środki trwałe do ksiąg inwentarzowych.

W późniejszych sprawozdaniach przedsiębiorstw i w niektórych publikacjach GUS skomasowano pewne grupy rodzajowe, przyjmując pięć podstawowych. Są to grupy następujące: budynki, budowle, maszyny i urządzenia techniczne, środki transportu, pozostałe środki trwałe. W takim podziale zgrupowano również środki trwałe w badanej zbiorowości.

Struktura środków trwałych kształtuje się różnie. Tabela 3a przedstawia strukturę całego zbioru środków trwałych w różnych działach gospodarki.

Jak to poprzednio wspomniano, w wielu zakładach szklarniowych występuje także rolnicze lub sadownicze użytkowanie części powierzchni. Dlatego w tabeli 3b przedstawiono strukturę środków trwałych w badanych zakładach raz w rzeczywistym stanie organizacyjnym zakładów drugi raz po oddzieleniu środków trwałych związanych wyłącznie lub głównie z produkcją rolno-sadowniczą.

W porównaniu ze strukturą środków trwałych całości gospodarstw PGR w strukturze badanych zakładów można stwierdzić następujące odchylenia. Udział budynków wzrasta o 1,9%, a po oddzieleniu rolnictwa dodatkowo o 0,5%. Główną rolę odgrywają tu szklarnie. Udział budowli

Tabela 3a

Struktura środków trwałych w przedsiębiorstwach uspołecznionych według stanu w dniu
31. XII. 1963

Structure of permanent assets in nationalized enterprises according to the state of Dec. 31, 1963

Lp.	Dział gospodarki narodowej Section of national economy	Budynki Buildings	Budowle Construc- tions	Maszyny i urządze- nia techn. Machi- nery and technical equip- ment	Środki transp. Means of trans- port	Pozostałe środki trwałe Rema- ining perma- nent assets	Razem Total
w procentach — in percentages							
1.	Przed. uspoł. ogółem Nationalized enterprises total	38,7	20,4	30,1	9,0	1,8	100,0
2.	Przemysł — Industry	32,8	24,0	37,4	4,6	1,2	100,0
3.	Budownictwo Architecture	32,9	6,0	38,9	18,1	4,1	100,0
4.	Rolnictwo Agriculture w tym: PGR in this: state-owned farms	75,5	6,6	8,6	6,8	2,5	100,0
		78,4	5,0	8,2	5,8	2,6	100,0
5.	Leśnictwo Forestry	70,9	19,5	1,9	6,4	1,3	100,0
6.	Transport i łączność Transport and communi- cation means	16,4	24,2	10,8	47,9	0,7	100,0
7.	Obrót towarowy Turnover of commodi- ties	56,7	11,4	12,7	11,8	7,4	100,0

Źródło: GUS — Rocznik Statystyczny 1965 s. 100

Source: The Main Office of Statistics — Statistical Annal 1965, p. 100

w badanych zakładach wzrasta o 3,5%, a po oddzieleniu rolnictwa i sadów różnica podnosi się do 4,3%. Wpływa na to głównie kosztowne uzbrojenie terenu. Udział maszyn i urządzeń technicznych spada w badanych zakładach o 3,2%, względnie o 3,8%. Podobnie udział środków transportowych jest niższy o 3,0% a bez rolnictwa o 3,7% (tab. 3a i 3b). Jest to równoznaczne z tym, że „waga” obu tych grup wziętych razem jest w zakładach szklarniowych (po oddzieleniu rolnictwa i sadownictwa) o 54% mniejsza niż waga tych samych grup w zbiorze środków trwałych wszystkich gospodarstw PGR. Świadczy to o niskim stopniu zmechanizowania gospodarstw szklarniowych.

Tabela 3b

Struktura środków trwałych w badanych zakładach szklarniowych według stanu z dnia 1. I. 1964
Structure of permanent assets in the studied greenhouse centres according to the situation on
of Jan. 1, 1964

Lp.	Zakłady szklarniowe Greenhouse centres	Budynki Buildings	Budowle Construc- tions	Maszyny i urządze- nia techn. Machi- nery and technical equip- ment	Środki transp. Means of trans- port	Pozostałe środki trwale Rema- ining perma- nent assets	Razem Total
w procentach — in percentage							
1.	Zakłady szklarniowe z rolnictwem Greenhouse centres in- cluding agriculture w tym:	80,3	8,5	5,0	2,8	3,4	100,0
	a) kombinaty combines	77,3	11,5	5,7	2,8	2,7	100,0
	b) zakłady różne various centres	81,8	7,0	4,6	2,8	3,7	100,0
2.	Zakłady szklarniowe po wyłączeniu rolnictwa Greenhouse centres ex- cluding agriculture w tym:	80,8	9,3	4,4	2,1	3,4	100,0
	a) kombinaty combines	78,0	12,1	5,5	2,2	2,2	100,0
	b) zakłady różne various centres	82,2	7,8	3,8	2,1	4,1	100,0

Między strukturą środków trwałych w rolnictwie a ich strukturą w innych działach gospodarki występują duże różnice. W pierwszym rzędzie uderza w rolnictwie bardzo duży udział budynków, najwyższy spośród wszystkich działów produkcyjnych gospodarki narodowej. Spowodowane jest to charakterem produkcji rolniczej. Okresy cykli produkcyjnych są długie. W produkcji zwierzęcej trwają od kilku miesięcy (trzoda chlewna), 1 roku (bydło mleczne), do około 2 $\frac{1}{2}$ lat (wychów bydła), w produkcji roślinnej od $\frac{1}{2}$ do 1 $\frac{1}{2}$ roku. Produkcja rolnicza wymaga zabezpieczenia przed niepożądanymi wpływami atmosferycznymi. Duża jest kubatura budynków w stosunku do masy i wartości zabezpieczonych produktów. Niektóre budynki są wykorzystane tylko przez część roku, muszą być jednak dość duże, by mogły zaspokoić szczytowe zapotrzebowanie. Zasób budynków w PGR jest obciążony ponadto budynkami nie-

Tabela 4

Struktura środków trwałych produkcyjnych w układzie funkcyjnym
Structure of permanent assets required for production represents as functions

Wyszczególnienie Specification	Środki trwałe produkcyjne Permanent assets required for production	W tym — in this:			
		środki trwałe wiodące basic permanent assets		środki trwałe uzupełniające complemen- tary perma- nent assets	środki trwałe pomocnicze accessory permanent assets
		szklarnie greenhouses	inspekty coldframes		
w procentach — in percentages					
Kombinaty Combines					
1961	100,0	63,7	1,2	17,7	17,4
1962	100,0	63,4	1,1	17,6	17,9
1963	100,0	64,9	1,1	16,3	17,7
1964	100,0	64,4	1,3	16,7	17,6
Zakłady różne Various centres					
1961	100,0	68,6	2,5	14,0	14,9
1962	100,0	64,7	2,6	17,5	15,2
1963	100,0	64,2	3,2	16,6	16,0
1964	100,0	62,9	4,0	16,8	16,3
Razem Total					
1961	100,0	66,8	1,9	15,4	15,9
1962	100,0	64,2	2,1	17,5	16,2
1963	100,0	64,5	2,4	16,5	16,6
1964	100,0	63,5	2,9	16,8	16,8

produkcyjnymi (mieszkalnymi) w większej mierze niż w przedsiębiorstwach uspołecznionych przemysłu. Na wsi budynki mieszkalne są konieczne dla zabezpieczenia prawie całej siły roboczej. W przemyśle zwykle ogromna większość pracowników mieszka w budynkach nie stanowiących własności przedsiębiorstw lecz należących do gospodarki komunalnej i mieszkaniowej.

Udział budowli w strukturze środków trwałych jest w rolnictwie prawie 4-krotnie niższy niż w przemyśle. Rolnictwo na ogół nie wymaga drogich chłodni składowo-magazynowych, linii przesyłowych, kosztownych dróg, oczyszczalni ścieków, kominów przemysłowych itp.

W zakresie środków transportu rolnictwo stoi na czwartym miejscu za działami transportu, budownictwa i obrotu towarowego. Specyfika tych trzech działów wymaga masowych przewozów. Odsetek wartości środków transportu w rolnictwie byłby jeszcze niższy, gdyby traktory były ewidencjonowane w grupie maszyn. W aspekcie „umaszynowania” rol-

nictwo stoi więc na ostatnim miejscu, jeżeli pominiemy leśnictwo — dział, którego środki trwałe stanowią zaledwie 0,6% majątku narodowego.

Rozpatrując strukturę środków trwałych w przedsiębiorstwach PGR WZ PGR na tle struktury środków trwałych w całym uspołecznionym rolnictwie stwierdzamy, że w państwowych gospodarstwach rolnych wzrasta o około 3% udział budynków, a udział budowli spada o około 2%. Udział maszyn i urządzeń technicznych jest niższy w PGR o około 0,5%. Udział środków transportowych jest w PGR o 1% niższy niż w całości przedsiębiorstw uspołecznionego rolnictwa a w pozostałych środkach trwałych nie ma prawie żadnych różnic (tab. 3a).

Odchylenia zachodzące w strukturze środków trwałych zakładów szklarniowych w stosunku do struktury całego zasobu środków trwałych PGR znajdują następujące wytłumaczenie. W zakładach szklarniowych środkiem trwałym podstawowym, wiodącym, bezpośrednio produkcyjnym są hale szklarniowe. Wszystkie inne środki trwałe służą umożliwieniu i zabezpieczeniu prawidłowej, jak najwydajniejszej produkcji szklarni. W samych halach szklarniowych tkwi 63,5% pełnej wartości produkcyjnych środków trwałych (tj. bez budynków mieszkalnych). Gdy dołączy się do tego wartość kotłowni, budynków administracyjno-gospodarczych, a ponadto budynków mieszkalnych i socjalnych oraz budowli, udział wartości tych grup w strukturze środków trwałych ogółem osiąga bardzo wysoki poziom — około 90% (tab. 3b). Dla produkcji spod szkła jest korzystne gdy udział budynków w strukturze produkcyjnych środków trwałych jest wysoki, ale pod warunkiem, że w tych budynkach udział szklarni będzie jak najwyższy, gdyż one właśnie decydują o wielkości produkcji.

Wypada nadmienić, że w razie obniżenia bardzo wysokiego obecnie w Polsce kosztu 1 m² szklarni, struktura środków trwałych może ulec pewnej zmianie bez szkody dla produkcji.

Na wysoki udział budowli w grupie kombinatów wpływają takie składniki majątku jak drogie kominy przemysłowe przy centralnych kotłowniach, sieć ciepłownicza zdala czynna, studnie głębinowe, estakady, utwardzone drogi i place, ogrodzenia. Natomiast w wielu zakładach różnych piece ogrzewcze znajdują się tuż przy szklarniach, nie ma drogich kominów, woda pobierana jest z sieci miejskiej, dróg utwardzonych jest niewiele.

Maszyn i urządzeń technicznych w zakładach szklarniowych jest niewiele, gdyż ani konstrukcja czynnych szklarni nie jest przystosowana do wprowadzenia mechanizacji w szerszym zakresie, ani aktualny system maszyn i urządzeń nie odpowiada potrzebom produkcji szklarniowej.

W kombinatach udział maszyn i urządzeń w strukturze jest wyższy o $\frac{1}{3}$ niż w zakładach różnych. Wpływają na to urządzenia do doświetlania roszad, deszczownie, ładowacze i spychacze, w które zaopatrzone są większe zakłady.

Po wyłączeniu rolnictwa środki transportu w układzie strukturalnym znajdują się w obu grupach zakładów szklarniowych na równym poziomie. Poziom ten jest o ponad 50% niższy niż w PGR, a o 60% niższy niż w całym rolnictwie społecznym. Gdy rozpatrujemy strukturę środków trwałych w zakładach szklarniowych z rolnictwem, stwierdzamy nieco wyższy udział środków transportu. Wynika to stąd, że do środków transportu zaliczone są ciągniki, związane głównie z produkcją polową, a nie szklarniową.

Wyższy udział w zakładach różnych niż w kombinatach pozostałych środków trwałych (grupy rodzajowe 0 i 8) spowodowany jest ewidencjonowaniem w tej grupie inspektów, których stosunkowo znacznie więcej jest w zakładach różnych niż w kombinatach.

Drugie kryterium, według którego dokonano podziału określa B. Ciepiewska jako „sposób użytkowania środków trwałych”. Według tego kryterium dzieli się środki trwałe na produkcyjne, uczestniczące bezpośrednio lub pośrednio w procesie produkcyjnym oraz na środki trwałe nieprodukcyjne, które nie uczestniczą w produkcji, lecz służą do zaspokojenia potrzeb bytowych pracowników. Są to budynki mieszkalne i socjalne z wyposażeniem i przynależnymi do nich środkami trwałymi (budynki gospodarcze, szalety, ogrodzenia itp.).

W pracy dokonano dalszego podziału funkcyjnego produkcyjnych środków trwałych według roli, jaką spełniają w procesie produkcyjnym na środki trwałe wiodące, uzupełniające i pomocnicze.

Do środków trwałych wiodących zaliczono, zgodnie ze specyfiką badanych zakładów, szklarnie i inspekty.

Do środków trwałych uzupełniających zaliczono te środki trwałe, które warunkują normalne, zgodne z przeznaczeniem wykorzystanie środków trwałych wiodących, a więc kotłownie i kotły, sieć ciepłowniczą, sieć wodociągową i kanalizacyjną, sieć elektryczną, ujęcie wody i pompy, urządzenia wbudowane na stałe w szklarniach o ile stanowią odrębny składnik majątku.

Do środków trwałych pomocniczych zaliczono maszyny, środki transportowe, narzędzia, melioracje, budynki gospodarcze i administracyjne, zbiorniki, składy i magazyny, drogi, ogrodzenia itp. — słowem całą resztę środków trwałych produkcyjnych, które nie weszły do zbioru środków wiodących i uzupełniających.

Struktura środków trwałych w układzie funkcyjnym w czterech kolejnych latach nie ulega wyraźnym zmianom (tab. 4). Środki wiodące sta-

nowiły $\frac{2}{3}$, uzupełniające $\frac{1}{6}$ i pomocnicze $\frac{1}{6}$ część wartości. Wart zwrócenia uwagi jest zaznaczający się w grupie zakładów różnych wzrost udziału inspektów przy zmniejszającym się udziale szklarni. Jednak okres 3 lat jest za krótki, by na tej podstawie stwierdzić zmiany kierunkowe w strukturze powierzchni szklarni i inspektów.

Lissowski (6) porusza sprawę wpływu struktury rodzajowej inwestycji na ich efektywność. Zwraca uwagę, że w celu osiągnięcia wysokiej efektywności należy nie tylko wyeliminować zbędne roboty budowlane (jako najdroższe), ale również szukać sposobu zmniejszenia robót, które dotychczas uważano za konieczne. Innymi słowy musimy dokonać zmiany struktury rodzajowej. W warunkach zakładów szklarniowych wyraża się to w podnoszeniu udziału wartości szklarni i inspektów jako wiodącego środka trwałego w ogólnej wartości środków trwałych.

Im wyższy jest procentowy udział środków trwałych wiodących — a więc bezpośrednio produkcyjnych — w zbiorze środków trwałych, tym większa może być produkcja, a w konsekwencji tego wyższa efektywność ogółu środków trwałych. Oczywiście ogromnie ważny jest stopień wykorzystania środków trwałych i jego prawidłowość.

Natomiast każdy zbędny środek trwały swoją wartością powiększa mianownik wskaźnika efektywności $\frac{\text{produkcja}}{\text{inwestycje}}$, a nie przyczyniając się do zwiększenia licznika, tj. produkcji, obniża wskaźnik. Ponadto płaconą od niego amortyzacją obciąża dodatkowo koszty, a mało a czasem wcale nie używany, jest zwykle słabo konserwowany i ulega szybciej zniszczeniu. Dlatego każde przedsiębiorstwo powinno starannie wystrzegać się środków trwałych nie tylko całkowicie zbędnych, ale nawet takich, których cząstkowa efektywność nie wytrzymuje rachunku ekonomicznego.

Rozpatrując dynamikę środków trwałych w produkcyjnych działach gospodarki narodowej w latach 1961—1964 stwierdza się, że w rolnictwie zarówno cały zbiór, jak poszczególne grupy rodzajowe środków trwałych odznaczają się najslabszym wzrostem (tab. 5).

Wobec tak bardzo słabego wzrostu wartości środków trwałych w rolnictwie (3,3% rocznie) nie może budzić zdziwienia to, że i w PGR i w zakładach szklarniowych objętych badaniem sytuacja przedstawia się podobnie. Zwraca jednak uwagę fakt, że na tym odcinku, gdzie produkcja realizowana jest w najintensywniejszej postaci, wzrost wartości środków trwałych, reprezentujących wielkość nakładu kapitału stałego, jest jeszcze słabszy i wynosi w badanej zbiorowości średnio 3,0% rocznie.

Choć inwestycje w rolnictwie a więc i w ogrodnictwie nie są jedynym czynnikiem decydującym o wzroście produkcji, gdyż bardzo ważną rolę odgrywają również środki obrotowe, siła robocza i organizacja, to jednak

Tabela 5

Dynamika środków trwałych (wartość inwentarzowa) w produkcyjnych działach gospodarki narodowej w latach 1961—1964

Dynamics of permanent assets (stock value) in the productive sections of national economy in the years 1961—1964

Lp.	Produkcyjne działy gospodarki narodowej Productive sections of national economy	Budynki Buildings	Budowle Constructions	Maszyny i urządze- nia techn. Machi- nery and technical equip- ment	Środki transp. Means of trans- port	Pozostałe środki trwale Rema- ining perma- nent assets	Ogółem Total
				wzrost w procentach, 1961 r. = 100 percentage increase, year 1961 = 100			
1.	Przedsiębiorstwa uspołecznione — ogółem Nationalized enterprises — total	113,0	122,6	125,0	138,5	151,5	121,0
2.	Przemysł Industry	114,4	122,2	122,9	125,8	153,6	120,2
3.	Budownictwo Architecture	120,3	136,2	155,7	129,9	162,9	136,8
4.	Rolnictwo Agriculture	105,6	116,8	122,7	140,0	141,1	110,2
	w tym: PGR in this: State-owned farms	105,5	121,9	126,7	153,8	140,1	110,5
	z tego						
	a) zakłady szklarniowe z rolnictwem greenhouse centres with agriculture	106,8	112,0	109,9	130,2	174,8	109,4
	w tym: kombinaty combines	108,3	103,2	112,3	123,1	172,2	109,4
	zakłady różne various centres	106,2	120,1	108,5	134,0	175,8	109,4
	b) zakłady szklarniowe po wyłączeniu rolnictwa greenhouse centres without agriculture	106,7	112,0	110,6	131,9	174,8	109,2
	w tym: kombinaty combines	108,5	102,9	113,3	122,2	136,4	108,8
	zakłady różne various centres	105,7	121,4	118,5	138,2	191,0	109,5
5.	Leśnictwo Forestry	107,8	102,5	219,1	265,6	138,6	112,3
6.	Transport i łączność Transport and communication	112,4	127,7	128,7	144,1	164,2	132,3
7.	Obrót towarowy Turnover of commodities	128,6	137,4	146,3	194,3	150,3	138,4

bez nakładów inwestycyjnych nie można oczekiwać tak bardzo pożądanej poprawy w wynikach produkcyjnych państwowych gospodarstw rolnych.

Jak słusznie zauważa Lissowski (6), nieraz można znacznie zwiększyć wydajność majątku trwałego wyposażając przedsiębiorstwa w dostatecznie wielkie środki obrotowe.

Budynki wraz z budowlami stanowią w badanych 32 zakładach szklarniowych około 90% wartości środków trwałych. W latach 1961—1964 nastąpił w strukturze niewielki spadek udziału tej części środków (w kombinatach o 1%, w zakładach różnych o 2,1%). Wzrósł natomiast w kombinatach udział maszyn o 0,3%, środków transportowych o 0,3% i pozostałych środków o 1,8% natomiast wartość maszyn spadła o 0,1%. Wzrost wartości pozostałych środków trwałych realizował się głównie w szkłe niskim.

ŚRODKI TRWAŁE I WYNIKI FINANSOWE W OGRODNICZEJ PRODUKCJI SZKLARNIOWEJ

Szklarnie i inspekty oraz inne środki trwałe związane z produkcją warzywniczo-kwiaciarską typu szklarniowego w gospodarstwach PGR nie są wyodrębnione w osobne zbiory. Działy ogrodnicze w gospodarstwach rolnych, bądź działy rolne w zakładach ogrodniczych nie są prowadzone na wewnętrznym rozrachunku gospodarczym, wobec czego w księgości PGR brak jest danych liczbowych obrazujących wyniki tych działów.

W szacunkowym ustaleniu wartości środków trwałych i wyników finansowych całej gospodarki warzywniczo-kwiaciarskiej typu szklarniowego posłużono się wskaźnikami obliczonymi dla badanej zbiorowości 32 zakładów szklarniowych PGR. Jako podstawę odniesienia obrano przeliczeniową powierzchnię szklarni i inspektów. Wobec różnego stosunku szkła wysokiego do niskiego w różnych gospodarstwach oraz wobec znacznej różnicy wartości i produktywności jednego m² szklarni i inspektów. przeliczono powierzchnię szkła niskiego wskaźnikiem $\frac{1}{3}$, a dodawszy ją do powierzchni szkła wysokiego otrzymano przeliczeniową powierzchnię szkła, przyjętą za podstawę odniesienia.

Następnie obliczono na 1 m² przeliczeniowy szkła średnioważoną wartość produkcyjnych środków trwałych, jak również osiągnięty zysk. Mnożąc przeliczeniową powierzchnię szkła w całej zbiorowości gospodarstw PGR wskaźnikami obliczonymi w 32 zakładach uzyskano żądane wyniki.

Poszczególne wielkości przedstawiają się następująco:

Wartość produkcyjna środków trwałych w 32 zakładach	473260 tys. zł
Powierzchnia przeliczeniowa szkła w 32 zakładach	298270 m ²
Zysk w roku 1963/64	14199 tys. zł
Wartość produkcyjnych środków trwałych na przeliczeniowy 1 m ² szkła	1587 zł

Wartość środków trwałych przyjęto według stanu 30. VI. 1963. Wyniki finansowe dotyczą roku gospodarczego 1963/64. Źródłem danych dotyczących PGR jest Rolniczy Rocznik Statystyczny GUS 1945—1965 Źródłem danych dotyczących 32 zakładów ogrodnich są badania własne.

Zysk na 1 m ² przeliczeniowy szkła	47,60 zł
Powierzchnia przeliczeniowa szkła w PGR	651627 m ²
Szacunkowa wartość produkcyjnych środków trwałych w pro- dukcji typu szklarniowego 651627 m ² × 1587 zł/m ²	1034132 tys. zł
Szacunkowy zysk w produkcji typu szklarniowego 651627 m ² × × 47,60 zł/m ²	31017 tys. zł
Środki trwałe ogółem w PGR	75017 mln zł
Środki trwałe ogółem w PGR Min. Rol.	90700 mln zł
Stosunek wartości środków trwałych PGR do wartości środków trwałych PGR Min. Rol.	0,83 = 83%
Budynki mieszkalne (udział w środkach trwałych ogółem wg wskaźników IER dla 100 gospodarstw PGR)	30,4%

Środki trwałe produkcyjne w PGR

$$\frac{75017 \text{ mln zł} \times (100 - 30,4)}{100} = 52212 \text{ mln zł}$$

Udział produkcyjnych środków trwałych ogrodnich gospodarstw szklarniowych w produkcyjnych środkach trwałych ogółu gospodarstw PGR

$$\frac{1034 \text{ mln zł}}{52212 \text{ mln zł}} = 0,0197 = 2\%$$

Wynik finansowy PGR Min. Rol. 18044,1 + 666,0 — 19468,1 = strata 758 mln zł

Szacunkowy wynik finansowy PGR 758 mln zł × 0,83 strata 629 mln zł

Powyższe obliczenie doprowadza do szacunkowego określenia wartości tej części środków trwałych, która jest związana z produkcją typu szklarniowego. Wynosi ona 2% wartości wszystkich środków trwałych w gospodarstwach PGR.

Wskaźnik efektywności finansowej środków trwałych ogrodnictwa szklarniowego mierzonej zyskiem kształtuje się w wysokości 0,03.

Wobec ujemnego wyniku finansowego w całości gospodarstw PGR nie obliczono efektywności całego zbioru środków trwałych.

WNIOSKI

Badania przeprowadzone w Zakładzie Ekonomiki Instytutu Warzywnictwa nad wielkością, strukturą i dynamiką środków trwałych w gospodarstwach szklarniowych PGR prowadzą do następujących wniosków:

1. Szklarniową gospodarke ogrodniczą w PGR podległych WZ PGR cechuje mała koncentracja, wyrażająca się rozmieszczeniem szkła w około 600 gospodarstwach.
2. Również stopień specjalizacji jest niski, gdyż tylko kilka procent spośród gospodarstw posiadających szklarnie lub inspekty ma charakter zakładów ogrodniczych. W pozostałych gospodarstwach ogrodnictwo szklarniowe jest działem przedsiębiorstwa rolniczego.
3. Brak wewnętrznego rozrachunku gospodarczego poszczególnych działów wchodzących w skład jednego przedsiębiorstwa jest dużym utrudnieniem w przeprowadzeniu ścisłej i możliwie bezbłędnej analizy ekonomicznej ogrodnictwa szklarniowego.
4. Koszt stanowiska pracy w czynnych zakładach szklarniowych jest tego rzędu co w całym rolnictwie uspołecznionym, a także jak w uspołecznionych przedsiębiorstwach innych działów gospodarki narodowej. Kształtuje się on na poziomie około 225 tys. zł. W nowych zakładach koszt ten jest o wiele wyższy.
5. Nakład środków trwałych na 1 ha użytków rolnych jest w ogrodnictwie szklarniowym 24 razy wyższy niż w rolnictwie, natomiast produktywność ziemi wzrasta 26-krotnie.
6. Dynamika środków trwałych w gospodarstwach szklarniowych, podobnie zresztą jak w całym uspołecznionym rolnictwie, była w badanym okresie bardzo słaba w porównaniu z dynamiką środków trwałych w innych działach gospodarki.
7. Stopień mechanizacji w ogrodniczych gospodarstwach szklarniowych, z których prawie wszystkie posiadają również zaplecze gruntów ornych do prowadzenia produkcji polowej, określony procentowym udziałem wartości maszyn, urządzeń technicznych i środków transportowych w zbiorze środków trwałych, jest niski.
8. Obliczenia szacunkowe doprowadziły do ustalenia wartości środków trwałych związanych z produkcją ogrodniczą typu szklarniowego w wartości pełnego zasobu środków trwałych PGR w wysokości 20%. Świadczy to o słabej rozbudowie gospodarki szklarniowej w uspołecznionym rolnictwie.
9. Wskaźnik efektywności środków trwałych ogrodnictwa szklarniowego mierzony zyskiem wynosi 0,03. Gdyby wszystkie produkcyjne środki trwałe znajdujące się w posiadaniu PGR miały tę samą wskaź-

nik efektywności, zysk z wszystkich gospodarstw kształtowałby się na poziomie około 1500 mln. zł w przeciwstawieniu do poniesionej straty około 600 mln zł.

10. Ponieważ szklarnie stanowią podstawowy wiodący środek trwały, koncentracja produkcji pod szkłem musi następować na drodze budowy nowych dużych obiektów szklarniowych oraz przez możliwie szybką rozbudowę obiektów czynnych, w których warunki przyrodnicze, techniczne i ekonomiczne są odpowiednie do rozbudowy i pozwalają przewidywać dobrą efektywność inwestycji. Równocześnie zakłady słabe nie mające podstawowych warunków do rozbudowy, powinny być wydzielone w odrębną grupę z wyraźnym określeniem ich przyszłości.
11. Wobec aktualnie bardzo wysokiego kosztu budowy przypadającego na 1 m² szklarni jest ważną rzeczą znaczne obniżenie tego kosztu, by z limiów inwestycyjnych przeznaczonych na budowę i rozbudowę gospodarki szklarniowej osiągnąć jak największy wzrost powierzchni szkła, wiodącego środka trwałego, bezpośrednio rzutującej na wielkość produkcji a pośrednio na efektywność wszystkich środków trwałych.
12. Szybkie tempo rozbudowy ogrodnictwa szklarniowego, skoncentrowanego w dużych jednostkach, z nowoczesną technologią i zmechanizowanego w wyższym niż obecnie stopniu, z pewnością mogłoby podnieść rentowność gospodarki PGR.

LITERATURA

1. Ciepielewska B. — Statystyka trwałych środków produkcji (Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne) W-wa 1962.
2. G U S Roczniki Statystyczne 1963, 1964, 1965.
3. Kalecki K. — Gospodarka Planowa nr 8. 1967.
4. Krusze N. — Środki trwałe a wielkość produkcji w gospodarstwach ogrodniczych W-wa 1961.
5. Lange O. — Produkcyjno-techniczne podstawy efektywności inwestycji. Materiały z konferencji ekonomistów. W-wa 1959.
6. Lissowski W. — Zastosowanie relacji majątek — praca — produkcja w programowaniu rozwoju przemysłu (Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne) W-wa 1962.
7. Rakowski M. — O rachunku ekonomicznej efektywności inwestycji — Materiały do studiowania ekonomii politycznej socjalizmu. Warszawa 1964.
8. Sahr Müller R. — Internationale Tendenzen im Glasflächenbau und der gemüsebaulichen Glasflächennutzung, Literaturarbeit im Institut für Gemüsebau. Grossbeeren 1964.

9. Uchwała Rady Ministrów nr 12 z dnia 5. I. 1959 w sprawie przeprowadzenia powszechnej inwentaryzacji środków trwałych — Monitor Polski nr 6. 1959.
10. Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów nr 81 z dnia 28. V. 1960 w sprawie przeceny objętych powszechną inwentaryzacją środków trwałych z cen obowiązujących w dniu 1. I. 1956 na ceny obowiązujące w dniu 1. VII. 1960.

SUMMARY

The Economical Department of the Horticultural Institute has carried out investigations on the extent, structure and dynamics of permanent assets in state-owned greenhouse enterprises in the years 1960/61 to 1963/64 inclusive. Sampling population consisted of 32 greenhouse centres of state-owned farms. They are largely dispersed and the production potential of particular farms represents a broad scale. Owing to the future trend of concentrating production, the study has been based on data collected from among large-scale greenhouse centres, each of which consisted of greenhouses and cold frames covering a total area of more than 4000 sq. m.

The studies have revealed the cost of a workplace in greenhouse centres to be more or less the same as elsewhere in state-owned farms and state-owned enterprises of different branches of the national economy. The cost in question ranges at about 250 000 zł. In newly established centres the respective cost is much higher.

The cost of providing one hectare of agricultural acreage with permanent assets, used as the second measure of permanent assets, was in greenhouse centres 24 times higher than in nationalized agricultural enterprises — whereas the resulting productivity of agricultural acreage is 30 times higher.

Structure of the permanent assets in greenhouse centres is characterized by a relatively high value of buildings (81%), and a low proportion of the value of machinery and technical equipment, (4,4%). Within the group of new centres, the co-called horticultural combines, the latter proportion is not much higher and works out (5,5%). The situation indicates a low level of mechanization in greenhouse centres.

The rate of increase of permanent assets in greenhouse centres — similarly to that in nationalized farming — proved to be very low; in the studied period it amounted to 3,0% per annum.

The estimated value of permanent assets required for horticultural production of a greenhouse type amounts in state-owned farms to about 2% of the total resources of productive permanent assets.

Rapid development of greenhouse horticulture representing large units and equipped with modern technological means including a higher degree of mechanization might largely contribute to an improved profitableness of all the state-owned centres. This conclusion is drawn from the statement of a high payability of the examined greenhouse centres.

РЕЗЮМЕ

В Отделе Экономики Института Овощеводства были проведены исследования величины, структуры и динамики основных средств в государственных тепличных предприятиях в период 1960/61—1963/64 гг. Выборочную совокупность составляли 32 тепличных предприятия, принадлежащие к Государственным Сельским Хозяйствам.

Обобществленные тепличные хозяйства очень раздроблены и очень широка также шкала производственного потенциала отдельных хозяйств. Ввиду того, что перспективным является направление концентрирования производства, в исследованиях опирались на материалы, собранные в совокупности, состоящей из крупных тепличных предприятий, из которых каждое имело свыше 4000 кв. м площади под стеклом.

Исследования показали, что стоимость рабочего места в тепличных предприятиях такого же порядка или близка ему, как и в обобществленных предприятиях других отраслей народного хозяйства. Эта стоимость складывается на уровне около 250 000 зл. В новых предприятиях она гораздо выше.

Стоимость оборудования основными средствами 1 гектара сельскохозяйственных угодий, использованная в качестве другого измерителя величины основных средств, в тепличных хозяйствах 26 раз выше, чем в сельском хозяйстве; в такой же самой степени возрастает там также производительность сельскохозяйственных угодий.

Структура основных средств в тепличных предприятиях характеризовалась высокой ценностью зданий — 81%, но зато низкой долей ценности машин и технических устройств — 4,4%. В группе новых предприятий, т. наз. комбинатов, эта доля только немногим выше и составляет 5,5%. Это свидетельствует о низком уровне механизации в тепличных хозяйствах.

Темп роста основных средств в тепличных предприятиях, подобно тому, как и в обобществленном сельском хозяйстве в целом, был за исследуемый период очень слабым и составлял ежегодно 3%.

Оценочная стоимость основных средств, связанных с производством тепличного типа, составляет в Государственных Сельских Хозяйствах около 2% стоимости полного состава производственных основных средств.

Быстрый темп специализированного тепличного строительства, сконцентрированного в крупных единицах с новейшей технологией, и механизированного в более высокой, чем до настоящего времени, степени, мог бы в значительной мере способствовать повышению рентабельности всей совокупности Государственных Сельских Хозяйств. Такое утверждение опирается на факте хорошей рентабельности исследованных тепличных предприятий.